

{tab=Οι απαρχές 330-360}

Η ίδρυση της πόλης από τον Κωνσταντίνο το 324 στη θέση του Βυζαντίου εγγράφεται στην πολιτική της Τετταρχίας. Η Τετταρχία αφαίρεσε οριστικά από τη Ρώμη τον ρόλο της πρωτεύουσας και αυτοκρατορικής έδρας, που είχε ήδη αρχίσει να τη χάνει εν μέρει κατά τη διάρκεια του 3ου αιώνα, προς όφελος άλλων πόλεων, οι οποίες βρίσκονταν πιο κοντά στα σύνορα και στο θέατρο των στρατιωτικών επιχειρήσεων, όπου ήταν απαραίτητη η παρουσία των αυτοκρατόρων. Η Αυλή και οι οργανισμοί του παλατιού ακολουθούσαν τους ηγεμόνες στις μετακινήσεις τους, και έτσι δημιουργήθηκαν ή αναπτύχθηκαν τότε διάφορα αυτοκρατορικά ενδιατήματα, μεταξύ των οποίων, στην Ανατολή, το Σίρμιο και η Θεσσαλονίκη για τον Γαλέριο, η Ηράκλεια και η Νικομήδεια για τον Διοκλητιανό. Αυτά όμως δεν είχαν μόνιμο χαρακτήρα, και καμία από τις παραπάνω πόλεις δεν διεκδικούσε να αντικαταστήσει τη Ρώμη. Η "πόλη του Κωνσταντίνου" δεν είχε ούτε και αυτή τέτοια φιλοδοξία στην αρχή, έστω και αν η ρητορική την αποκαλεί "άλλη Ρώμη" ήδη από το 326, έστω και αν οι μεταγενέστερες πηγές διατείνονται -προκαταλαμβάνοντας τα γεγονότα- ότι "ο Μέγας Κωνσταντίνος μετέφερε στο Βυζάντιο το σκήπτρο της βασιλείας των Ρωμαίων, ονόμασε την πόλη Κωνσταντινούπολη και Νέα Ρώμη και την έκανε βασίλισσα όλων των πόλεων".

Η επιλογή του χώρου εξηγείται στρατηγικά: πρόκειται για προκεχωρημένη θέση της Ευρώπης, όπου κατέληγε η Εγνατία Οδός, η οποία συνέδεε το Δυρράχιο ή Απολλωνία, στην

Αδριατική, με τη Θεσσαλονίκη. Ελέγχει την πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα και κυρίως το πέρασμα στην Ασία. Στην αντίπερα όχθη του Βοσπόρου, πράγματι, η Χαλκηδόνα είναι το σημείο από όπου ξεκινάει ο δρόμος που, μέσω της Νικομήδειας και της Νίκαιας, οδηγεί προς την Άγκυρα, την Καισαρεία της Καππαδοκίας (Kayseri) και τον Ευφράτη, και ο δρόμος που έφτανε στην Αντιόχεια μέσω του Δορυλαίου (Εσκή Σεχίρ), του Ικονίου και της Κιλικίας. Το θαλάσσιο μέτωπο στην Προποντίδα και τον Κεράτιο Κόλπο προσφέρει, τέλος, προφανείς αμυντικές διευκολύνσεις ανώτερες από εκείνες της Νικομήδειας.

Αυτά τα πλεονεκτήματα υπερίσχυσαν προφανώς στο μυαλό του ιδρυτή έναντι των εξίσου προφανών μειονεκτημάτων, όπως η απουσία φυσικής οχύρωσης από την πλευρά της ξηράς, η απουσία επαρκών υδάτινων πόρων σε κοντινή απόσταση, η παρουσία ισχυρών ανέμων που έπνεαν από το βορρά το καλοκαίρι και εμποδίζαν ή ενοχλούσαν τα πλοία που περνούσαν από τα Δαρδανέλια προς τη Μαύρη Θάλασσα, λόγω του δυνατού ρεύματος που κατέβαινε από εκεί.

Η πόλη κατέχει τη θέση του αρχαίου Βυζαντίου, που, σύμφωνα με τον θρύλο, είχε λάβει το θρακικής καταγωγής όνομα του από δύο μυθικούς ήρωες, τον Βύζαντα, γιο μιας νύμφης και ενός βασιλιά, και τον Άντη, εξού και η λέξη Βυζ-Αντ-ιον. Πόλη μάλλον ταπεινή, στο κέντρο μιας επαρχίας, της Θράκης, που αστικοποιήθηκε αρκετά καθυστερημένα και πολύ λιγότερο από άλλες, είδε τα τείχη της να γκρεμίζονται συθέμελα από τον Σεπτίμιο Σεβήρο το 195/196, ως τιμωρία επειδή πήρε το μέρος του αντιπάλου του κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Αλλά χάρη στη στρατηγική της σημασία, πολύ γρήγορα ξαναχτίστηκε και εξωραΐστηκε κατά τη διάρκεια του 3ου αιώνα. Περιβαλλόμενη από τείχος, που οικοδομήθηκε στα ίχνη του παλιού περί το 250, η πόλη είχε περίμετρο 5 περίπου χιλιομέτρων, έπαιρνε νερό από

υδραγωγείο που είχε χτιστεί επί Αδριανού (το λεγόμενο "υδραγωγείο του Βάλεντος" που υπάρχει μέχρι σήμερα), διέθετε δύο οχυρωμένα λιμάνια στον Κεράτιο κόλπο και δεν αριθμούσε πάνω από 20.000 κατοίκους. Περιελάμβανε τότε ακρόπολη με τους ναούς της, ένα αμφιθέατρο (το Κυνήγιον), τα μεγάλα λουτρά του Ζευξιππου, έναν ιππόδρομο όμοιο με τον *Circus Maximus* της Ρώμης και, εκτός της ελληνικής Αγοράς στο *Στρατήγιον*, μian άλλη Αγορά με γύρω στοές (*Τετράστων*) που τη συνέδεε με την πύλη της πόλης οδός με κιονοστοιχία.

Τα έργα του Κωνσταντίνου μας είναι σχεδόν άγνωστα, γιατί καμία σύγχρονη πηγή δεν κάνει σχετικά λόγο, εκτός από τον Ευσέβιο. Ο Ευσέβιος ωστόσο προσπαθεί να εξυμνήσει τον εκχριστιανισμό της πόλης που τον αποδίδει καταχρηστικά στον αυτοκράτορα. Η αρχαιολογία, τόσο για τη συγκεκριμένη όσο και για τις επόμενες περιόδους, μας έμαθε βέβαια πολλά για τα μνημεία και για την τοπογραφία της πόλης. Ωστόσο, όπως θα το περίμενε κανείς για μια πόλη που κατοικήθηκε συνεχώς μέχρι τις μέρες μας και όπου τα σωζόμενα βυζαντινά μνημεία είναι ελάχιστα, οι ανακαλύψεις έγιναν και συνεχίζουν να γίνονται με την ευκαιρία διάφορων έργων, ενώ οι ανασκαφές, τις περισσότερες φορές βεβιασμένες, πολύ σπάνια διενεργήθηκαν με επιστημονικό τρόπο, πλην της ανασκαφής του Σαρατσχανέ (γιος Πολύευκτος) ή εκείνη που διεξάγεται ακόμα σε ένα τμήμα της θέσης όπου βρισκόταν το Μεγάλο Παλάτιο.

Μπορούμε, όμως, να πούμε ότι ο ιδρυτής της διεύρυνε και εξωράισε την πόλη εμπνεόμενος από την ειδωλολατρία και ταυτόχρονα από τον χριστιανισμό, ευνοώντας όμως περισσότερο τη μία όψη παρά την άλλη. Ο Κωνσταντίνος άρχισε να χτίζει τα νέα χερσαία τείχη, που βρίσκονται σε απόσταση λίγο μικρότερη των 3 χιλιομέτρων προς δυσμάς των τειχών του 3ου αιώνα (περιβάλλοντας έτσι περίπου έκταση 700 εκταρίων), συμπλήρωσε τον Ιππόδρομο και τον διεύρυνε προς τη θάλασσα (ο στίβος είχε τότε μήκος 450 περίπου μέτρα), έχτισε το Παλάτιο, τη Σύγκλητο και τη Βασιλική κοντά στο Τετράστω και τα λουτρά του Ζευξιππου. Η κιονοστοιχία του 3ου αιώνα προεκτάθηκε προς δυσμάς μέχρι τη Χρυσή Πύλη όπου κατέληγε η Εγνατία οδός. Με πλάτος 25 μέτρα περίπου, αυτή η *Μέση* (οδός) ήταν ταυτόχρονα εμπορική αρτηρία και θριαμβική οδός, λειτουργίες που διατήρησε εξάλλου για αιώνες. Στα όρια του αρχαίου τείχους, δημιουργήθηκε επί της Μέσης μια μεγάλη κυκλική Αγορά (Φόρος), που στο κέντρο της υψώνονταν μεγάλη στήλη από πορφυρίτη ύψους 35 μέτρων, η σημερινή "καμένη στήλη", από την οποία σώζονται σήμερα 6 σπόνδυλοι. Στην κορυφή έφερε κολοσσιαίο άγαλμα του Κωνσταντίνου με το ακτινωτό στέμμα στο κεφάλι που τον έκανε να μοιάζει με τον θεό του Ήλιου.

Στο Φιλαδέλφιο, από όπου ξεκινούσε η διακλάδωση της Μέσης που κατευθυνόταν προς τα βορειοδυτικά, ο Κωνσταντίνος έχτισε ναό της τριάδας του Καπιτωλίου, ενώ άφησε άθικτους τους ναούς της Ακρόπολης και οικοδόμησε μόνον τρεις εκκλησίες: τη μητρόπολη

Αγία Ειρήνη, μετρίων διαστάσεων, το μαρτύριο του Αγίου Ακακίου κοντά στον Κεράτιο και το μαρτύριο του Αγίου Μωκίου πάνω σε νεκροταφείο που βρισκόταν εκτός των τειχών. Οικοδόμησε τέλος τους Αγίους Αποστόλους, που δεν ήταν αρχικά εκκλησία αλλά αυτοκρατορικό μαυσωλείο κυκλικού σχήματος, όπως συνηθιζόταν την εποχή της Τετταρχίας, όπου σχεδίαζε να καταλάβει μετά θάνατον την κεντρική κόγχη, ενώ οι έξι κόγχες από τη μία και οι έξι κόγχες από την άλλη πλευρά ήταν προορισμένες για τους αποστόλους. Το σχέδιο υποδεικνυε υπόρρητα πως ο Κωνσταντίνος ήταν ισάξιος του Χριστού, όπως είχε θελήσει να είναι και το είδωλο του θεού, έστω και αν η μετακομιδή των λειψάνων του πρωτόκλητου Ανδρέα (που δίδαξε το ευαγγέλιο στο Βυζάντιο, σύμφωνα με τον θρύλο) και του Αγίου Λουκά ήδη το 336, δείχνει τη μεταγενέστερη βούληση να καθιερωθεί το οικοδόμημα ως χριστιανικός ναός. Η αμφισημία αυτών των πολεοδομικών διαρρυθμίσεων καθρεφτίζει έτσι την αμφίσημη στάση του Κωνσταντίνου απέναντι στη θρησκεία.

Αμφισημία υπάρχει και στο επίπεδο των θεσμών, εφόσον δεν είναι βέβαιο ότι ο αυτοκράτορας θέλησε εξ αρχής να κάνει την πόλη μια νέα Ρώμη και να ιδρύσει εκεί μια δεύτερη Σύγκλητο. Ξεκάθαρη όμως είναι η πρόθεση να τραβήξει στην Κωνσταντινούπολη ένα τμήμα της συγκλητικής αριστοκρατίας και περισσότερο πληθυσμό, χτίζοντας μεγάλα σπίτια (*οικίαι*) για τους αριστοκράτες συγκλητικούς, χορηγώντας δωρεάν άρτο (*panes aedium*) σε όσους έχτιζαν άλλες κατοικίες, αποσπώντας ένα μέρος του αιγυπτιακού σίτου που μέχρι τότε προοριζόταν για τη Ρώμη και εξασφαλίζοντας, από το 332 και μετά, τη διανομή 80.000 άρτων καθημερινά, ενώ στη Ρώμη την ίδια χρονιά υπήρχαν ακόμη 200.000 δικαιοῦχοι αννώνας.

Ο Κωνσταντίνος (337-361) συνέχισε αυτό το έργο θεμελίωσης και σε πολεοδομικό, θεσμικό και οικονομικό επίπεδο. Πολλά στοιχεία φανερώνουν τη διάθεση μίμησης της Ρώμης, πράγμα που ήταν ήδη ορατό στον χώρο, από το παλάτι που έμοιαζε κάπως με τον Παλατινό αλλά και από τις κατοικίες των τετταρχών και από τις πλατείες με τους κίονες τους διακοσμημένους με παραστάσεις. Η υπαρχία και οι πραιτορες της πόλης υποχρεώνουν τα μέλη της συγκλητικής τάξης να αναλάβουν το βάρος των αγώνων. Ο Κωνσταντίνος αυξάνει τον αριθμό των συγκλητικών από μόλις 300 σε 2.000. Προσδιορίζει το καθεστώς της συγκλήτου με σειρά μέτρων που τη μετατρέπουν από απλή συνέλευση κουρίας που ήταν στην αρχή σε θεσμό της αυτοκρατορίας. Μετατρέπει έτσι την Πόλη σε κέντρο μιας νέας και διευρυμένης αριστοκρατίας της αυτοκρατορίας, που οφείλει να διαμένει εκεί, ευνοώντας έτσι την αύξηση του πληθυσμού αλλά και θέτοντας προβλήματα επισιτισμού. Το υδραγωγείο του Αδριανού με τα 6.000 κυβικά μέτρα παροχής νερού τη μέρα δεν αρκεί πια, και η Πόλη "σκάει από τη δίψα", σύμφωνα με τον Θεμίστιο. Αρχίζουν τότε μεγαλόπνοα έργα υδροδότησης και η οικοδόμηση μεγάλων λουτρών στη νέα πόλη, έξω από το τείχος του Σεβήρου, ενώ ο εκχριστιανισμός του αστικού χώρου, μέχρι τότε περιορισμένος, ενισχύεται με την ανέγερση της σταυροειδούς βασιλικής των Αγίων Αποστόλων ακριβώς δίπλα στο μαυσωλείο του Κωνσταντίνου και την ανέγερση της πρώτης εκκλησίας της Αγίας Σοφίας κοντά στο Παλάτιο. Μπορούμε λοιπόν να θεωρήσουμε τον Κωνσταντίνο ως τον πρώτο

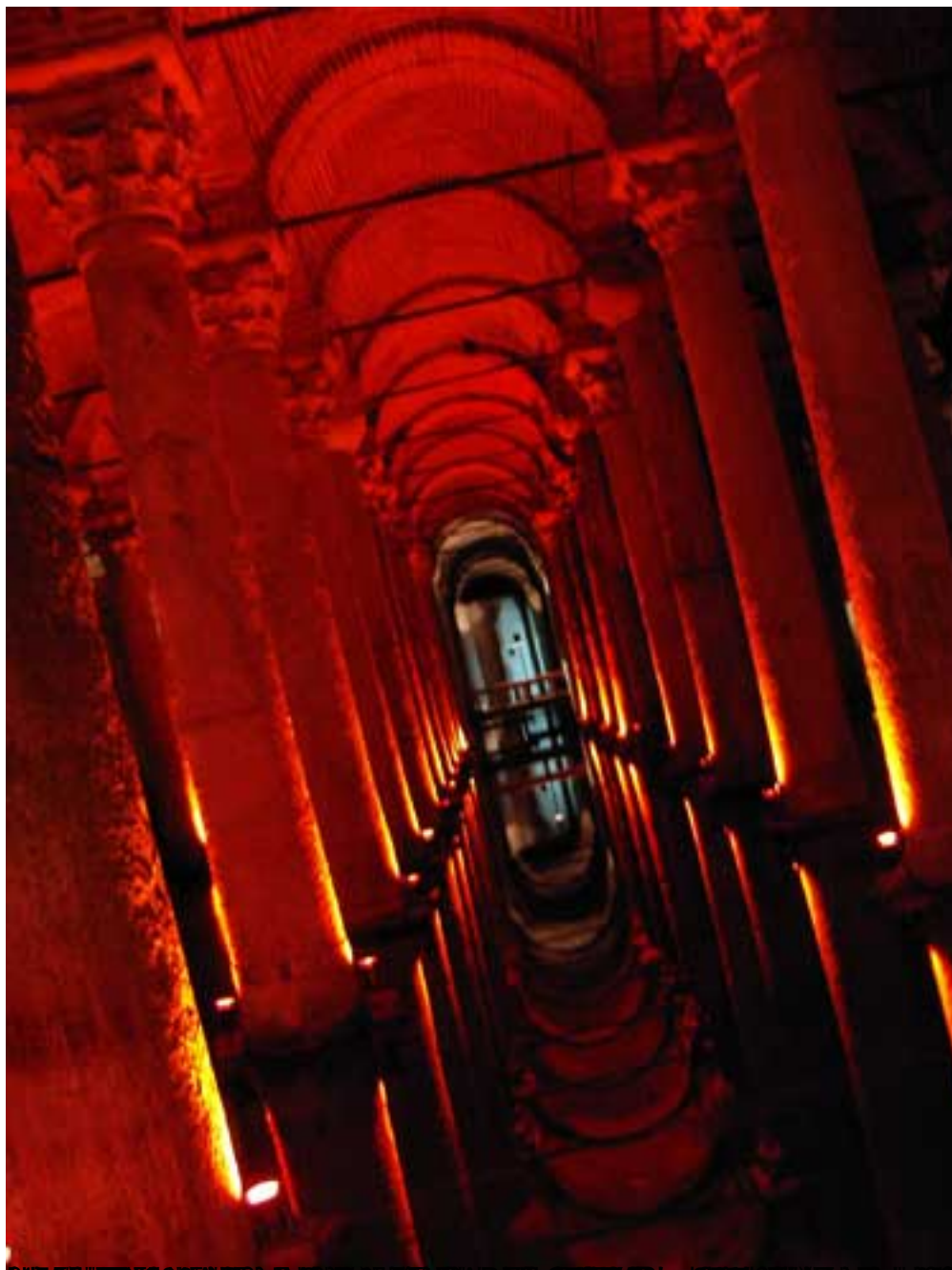
βασικό κτήτορα της νέας πρωτεύουσας.

{tab=Η ανάπτυξη της πρωτεύουσας}

Από το 360 και μετά φουντώνει η αστική ανάπτυξη, που τη στηρίζουν βέβαια πάντα οι πρωτοβουλίες του κράτους σε θέματα άμυνας και δημόσιων έργων, αλλά που κατά κάποιο τρόπο αυτοσυντηρείται από τον υπάρχοντα πληθυσμό και τις ανάγκες του. Την αύξηση του πληθυσμού τη μαρτυρεί κυρίως η κατασκευή νέων λιμανιών στην Προποντίδα (θάλασσα του Μαρμαρά) προκειμένου να θεραπευτεί η ανεπάρκεια των λιμανιών του Νεωρίου και του Προσφορίου (Φωσφορίου) στον Κεράτιο κόλπο, που είχαν κατασκευαστεί πριν από τον Κωνσταντίνο. Πράγματι, τα λιμάνια αυτά δεν είχαν ίσως πάνω από 1.500 μέτρα αποβάθρες, διόλου μεγαλύτερες από του λιμανιού, λόγου χάρη, της Μεγάλης Λέπτης και τέσσερις φορές μικρότερες από ό,τι στη Ρώμη (Portus). Ο Ιουλιανός το 362, και κατόπιν ο Θεοδόσιος αποφάσισαν να κατασκευαστούν τα λιμάνια που φέρουν το όνομα τους, το πρώτο κοντά στο Παλάτιο, το οποίο αποκλήθηκε στη συνέχεια Σοφιανός λιμένας προς τιμήν της συζύγου του Ιουστίνου Β' που το ανακαίνισε, και το δεύτερο δυτικότερα, στο τμήμα νότια του ισθμού. Η συνολική χωρητικότητα έφτασε έτσι τα 4 περίπου χιλιόμετρα αποβάθρες που μπορούσαν να φιλοξενήσουν ταυτόχρονα 500 πλοία χωρητικότητας 10.000 μοδίων, με 8 μέτρα πλάτος κατά μέσο όρο. Το σιτάρι που έφτανε με τις νηοπομπές της ανώνυμης τον Ιούλιο αποθηκευόταν σε μεγάλες δημόσιες σιταποθήκες (horrea), που οι περισσότερες βρίσκονταν κοντά στον Κεράτιο, και τις συμπλήρωναν και δύο άλλες κοντά στα δύο καινούργια λιμάνια.

Συντάχθηκε απο τον/την Administrator

Κυριακή, 21 Δεκέμβριος 2008 13:45 - Τελευταία Ενημέρωση Κυριακή, 21 Δεκέμβριος 2008 14:17

Κωνσταντινούπολη

Συντάχθηκε απο τον/την Administrator

Κυριακή, 21 Δεκέμβριος 2008 13:45 - Τελευταία Ενημέρωση Κυριακή, 21 Δεκέμβριος 2008 14:17

